

Narodziny pozytywizmu

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Gra edukacyjna](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: August Comte, *Metoda pozytywna w szesnastu wykładach*, tłum. W. Wojciechowska, s. 1.
- Źródło: R. Carnap, *Pseudoproblems In Philosophy. The Heteropsychological and the Realism Controversy*, [w:] R. Carnap, *Logical Struktura of World & Pseudoproblems in Philosophy*; cyt za: I. Trędoła, M. Łazarz *Trzy neopozytywistyczne koncepcje zdań protokolarnych*, „Pisma Humanistyczne”, 5/2003, s. 42.
- Źródło: Rudolf Carnap, *Filozofia i składnia logiczna*, tłum. A. Zabłudowski, 30.12.2019 r., dostępny w internecie: <http://sady.up.krakow.pl/filnauk.carnap.filsklllog.htm>.
- Źródło: Barbara Skarga, *Wybór pism*, [w:] August Comte, *Comte*, Warszawa 1977, s. 173–176.
- Źródło: Rudolf Carnap, *Filozofia i składnia logiczna*, tłum. A. Zabłudowski, dostępny w internecie: <http://sady.up.krakow.pl/filnauk.carnap.filsklllog.htm> [dostęp 30.12.2019 r.].
- Źródło: August Comte, *Metoda pozytywna w szesnastu wykładach*, tłum. W. Wojciechowska, s. 1.

Narodziny pozytywizmu

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Przyjmujemy, że nauka jest owocną formą poznania, ponieważ zawdzięczamy jej odkrywanie i stosowanie ogólnych reguł świata przyrody. Mamy tym samym powody, by zapytać, czy naukowe badanie nie powinno być jedyną formą poznawania?

Jaki jednak miałyby być w obliczu tego procesu los filozofii? Czy miałyby się ona stać jedną z dyscyplin nauki lub „królową nauk” syntetyzującą ich dorobek? Czy też raczej powinna, jako niedoskonała forma poznania, zupełnie ustąpić pola nauce, a przynajmniej przejść z nauki metody poznania? A może należy dokonać podziału przedmiotu i metod badawczych między nauką i filozofią? Pytania te zadawali filozofowie w obliczu kształtujących się nowożytnych nauk empirycznych, czyli już od XVII wieku, zafascynowani skutecznością metod oraz jednoznacznością sądów naukowych. Pozytywizm jest nurtem filozoficznym powstałym na gruncie tych pytań i dlatego jego głównym obszarem problemowym są kwestie zasad i granic poznania.

Twoje cele

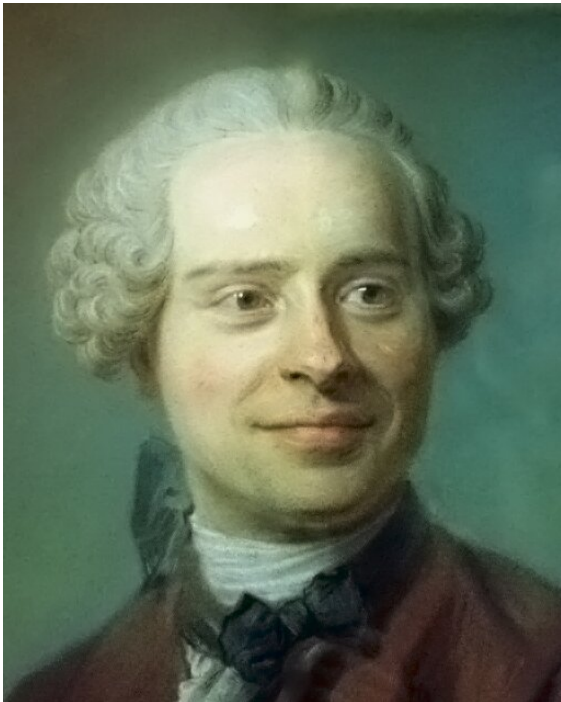
- Zapoznasz się z głównymi przedstawicielami i tezami filozofii pozytywistycznej.
- Dokonasz analizy wybranych propozycji epistemologicznych właściwych filozofii pozytywistycznej.

- Ocenisz pozytywistyczny model relacji między filozofią a nauką oraz pozytywistyczne rozumienie zadań filozofii.

Przeczytaj

Filozofia pozytywistyczna swoją nazwę oraz dojrzałą formę zawdzięcza francuskiemu filozofowi [Augustowi Comte'owi](#). Poszczególne poglądy charakterystyczne dla pozytywizmu można jednak śledzić już w filozofii średniowiecza oraz wieku XVII, a jako istotnych poprzedników Comte'a można traktować niektórych encyklopedystów francuskich, np. [Anne'a Roberta Turgota](#), a zwłaszcza [Jeana le Ronda d'Alemberta](#), oraz brytyjskiego empirystę, [Davida Hume'a](#). Pozytywistyczna szkoła postcomte'owska to przede wszystkim neopoztywizm (pozytywizm logiczny).

D'Alembert wzór epistemologii widział w fizyce Isaaca Newtona, w której cenił postawę empirystyczną i wstrzemięźliwość w odwoływaniu się do wyjaśnień ponadnaturalnych. Przedmiotem wiedzy powinny być, zdaniem d'Alemberta, dane we wrażeniach fakty, które podlegają racjonalnemu opracowaniu.

Maurice Quentin de La Tour, *Portret Jeana Le Ronda d'Alemberta*, 1753

Źródło: domena publiczna.

Stosownie do tej tezy interpretował d'Alembert filozofię – przedmiotem jej, jako jednej z nauk, powinny być także fakty, jako że filozofia nie posiada własnego obszaru badań w świecie. Bada ona oraz syntetyzuje fakty z zakresu innych dyscyplin i dlatego można o filozofii mówić jako o „nauce nauk”. Tak ujęta filozofia nie rozstrzyga tradycyjnych problemów metafizycznych, natury bytu, duszy czy Boga – kwestie te uważał d'Alembert za wykraczające poza zasady empirycznego badania, a więc i poza naukę.

Filozofię Hume'a łączy z d'Alembertem interpretacja poznania jako procesu naturalnego i ukierunkowanego praktycznie, a także chęć usunięcia z ludzkiej wiedzy wszystkich treści, które nie legitymują się pochodzeniem z jedyne go prawomocnego

źródła wiedzy, czyli doświadczenia, i przez to hamują postęp oraz porozumienie między ludźmi. Analizy Hume'a są jednak bardziej wnikliwe i radykalne. Pozytywizm zawdzięcza Hume'owi rygorystyczne określenie granic doświadczenia i tym samym określenie granic prawomocnej wiedzy, poza którą brytyjski filozof umieścił nie tylko kwestie metafizyczne, ale także wszelkie sądy pretendujące do pewności i ogólności.

Hume sprowokował także kwestię rozumowania indukcyjnego, otwierając długoletni filozoficzny spór o prawomocność indukcji. Poprzez krytyczną analizę procesu poznania Hume umocnił w tradycji pozytywistycznej postulat ciągłego zapytywania o podstawy i racje naszych sądów oraz używania w nauce pojęć o jasnej genezie i znaczeniu. August Comte był twórcą systemu filozoficznego, któremu nadał nazwę filozofii pozytywnej. Pozytywnej znacząco takiej, która czerpie wzory dociekań z nauki oraz buduje teorię nauki, a także gromadzi naukowe osiągnięcia. Comte podzielał postulat badania w nauce wyłącznie faktów, odrzucając zagadnienia metafizyczne w rodzaju ukrytej natury rzeczy, a także wewnętrzne problemy psychologiczne człowieka, natomiast za pozytywną uważał wiedzę o świecie zewnętrznym, wywodzoną z doświadczenia, pożyteczną i prowadzącą do jednoznacznych wniosków i przewidywań.

((August Comte

Metoda pozytywna w szesnastu wykładach

W stadium pozytywnym (...) uznajemy za niemożliwe uzyskiwanie pojęć absolutnych; wyrzekamy się badania pochodzenia i przeznaczenia wszechświata oraz poznawania wewnętrznych przyczyn zjawisk; usiłujemy natomiast wykrywać ich prawa, to znaczy ich stosunki, następstwa i podobieństwa, posługując się łącznie rozumowaniem i obserwacją.

Źródło: August Comte, *Metoda pozytywna w szesnastu wykładach*, tłum. W. Wojciechowska, s. 1.

Obraz filozofii pozytywnej Comte wyposażył w bogate [historiozoficzne](#) i utopijne uzasadnienie mówiące, że w dziejach ludzkości pozytywizm jest najwyższym stadium rozwoju i charakteryzuje się tym, że nauka staje się instrumentem, dzięki któremu człowiek jest w stanie w pełni kierować naturalnymi i społecznymi warunkami życia, osiągając porządek i postęp społeczny. Zdaniem Comte'a do takiej możliwości prowadziły dotychczasowe dzieje nauk, które to nauki filozof opisywał i klasyfikował, uzupełniając ich katalog o socjologię (fizykę społeczną) zawierającą naukowy obraz społeczeństwa i podstawy naukowej organizacji życia ludzi.

Portret Augusta Comte'a.

Na mapie filozofii pierwszej połowy XX w. ważne miejsce zajmuje ostatnia ze szkół pozytywistycznych, **neopozytywizm** (logiczny empiryzm, filozofia Koła Wiedeńskiego).

Źródło: Jean-Pierre Dalbéra, Wikimedia Commons, licencja: CC BY 2.0.

W poglądach neopozytywistów odnajdziemy oczywiście wątki zbliżone do wcześniejszych – materią poznania wg neopozytywistów są fakty dane w doświadczeniu. Ważną składową wiedzy jest logika, którą neopozytywiści uważali za wiedzę aprioryczną, pewną i mającą o tyle znaczenie dla wiedzy o świecie, o ile służy ona porządkowaniu i opracowywaniu danych doświadczenia. Pytania i sądy metafizyczne oraz wartościujące nie mają sensu poznawczego, są niesprawdzalnymi wyrazami emocji. Jak twierdzi jeden z czołowych neopozytywistów, Rudolf Carnap:

((Rudolf Carnap

Filozofia i składnia logiczna

Metafizycznymi będę nazywał te wszystkie twierdzenia, które pretendują do roli twierdzeń reprezentujących wiedzę o czymś, co leży ponad czy poza wszelkim doświadczeniem, np. o prawdziwej istocie rzeczy, o rzeczach samych w sobie, o absolicie itp. (...) Zdania metafizyczne nie są prawdziwe ani fałszywe, ponieważ niczego nie stwierdzają, nie zawierają wiedzy ani błędu, leżą poza dziedziną poznania, teorii, poza dyskusją o prawdzie i fałszu.

Źródło: Rudolf Carnap, *Filozofia i składnia logiczna*, tłum. A. Zabłudowski, dostępny w internecie: <http://sady.up.krakow.pl/filnauk.carnap.filsklllog.htm> [dostęp 30.12.2019 r.].

Zdania wartościujące i metafizyczne spełniają, wg Carnapa, jedną z funkcji języka – ekspresywną. Wiedza natomiast, rozumiana jako przedstawianie pewnego stanu rzeczy, wynika z drugiej, poznawczej funkcji języka. Dążąc do opracowania poznawczej funkcji języka, neopozytywiści stworzyli koncepcję elementarnych, niewątpliwych zdań, które nazywali protokołarnymi (obserwacyjnymi, sprawozdawczymi). Zdania te miały zawierać wyłącznie czysty opis podstawowych „cegiełek” doświadczenia, być sprawdzalne i stanowić podstawę naukowej wiedzy o świecie. Kolejnym postulatem neopozytywistów było ujednolicenie języka nauki na wzór najściślejszego z języków – języka fizyki.

((Rudolf Carnap

Filozofia i składnia logiczna

Jeżeli każde zdanie daje się przełożyć na język fizyczny, to jest to język wszechobejmujący, uniwersalny język nauki. Istnienie systemu językowego, który by zawierał wszelkie terminy naukowe, zakłada, że wszystkie te terminy są logicznie spokrewnione i że nie może być mowy o jakichkolwiek zasadniczych przedziałach pomiędzy terminami różnych gałęzi nauki.

Źródło: Rudolf Carnap, *Filozofia i składnia logiczna*, tłum. A. Zabłudowski, dostępny w internecie: <http://sady.up.krakow.pl/filnauk.carnap.filsklog.htm> [dostęp 30.12.2019 r.].

Z powyższych poglądów wynika radykalne okrojenie treści i zadań filozofii. Wiedza o świecie jest domeną nauki, dla filozofii natomiast pozostaje jedno zadanie – logicznej analizy twierdzeń nauki. Filozofia zatem jedynie wyjaśnia i doskonali językowe znaczenia i formalne konstrukcje, w których artykułowana jest wiedza naukowa, ale czy w tej roli sama jest dyscypliną naukową? Neopozytywiści nie zajęli jednoznacznego stanowiska w tej kwestii. Idąc śladem analiz Leszka Kołakowskiego (Por. L. *Kołakowski Filozofia pozytywistyczna. (Od Hume’a do Koła Wiedeńskiego)*, Warszawa 1966, rozdz. 1), podsumujmy najważniejsze reguły poznawcze obecne, choć z różną wyrazistością, w poszczególnych wersjach pozytywizmu, co pozwoli uchwycić rdzeń postawy pozytywistycznej.

I.
Pierwsza z nich (Kołakowski nazywa ją regułą fenomenalizmu) mówi, że przedmiotem badania mogą być jedynie zjawiska dane w doświadczeniu (fenomeny). Zjawiska nie skrywają jakiegokolwiek istoty, esencji lub substancji, która miałaby być właściwym przedmiotem poznania.
II.
III.
VI.

Znaczenie filozofii pozytywistycznej zmniejszało się mniej więcej od połowy XX wieku. Trudno było wielu filozofom zgodzić się z tak dalekim uszczupleniem sensu filozofii i zakresu podejmowanych przez nią zagadnień. Wpływ na losy pozytywizmu miały też nowa krytyka poznania naukowego podejmowana w XX wieku. Aktualnie trudno jest znaleźć ortodoksyjnych przedstawicieli pozytywizmu, jakkolwiek wszystkie powyższe reguły nadal są w filozofii dyskutowane. Istotna część dorobku pozytywistów jest obecna w szerokim nurcie filozofii XX i XXI wieku zwanym filozofią analityczną.

Słownik

historiozofia

(filozofia historii) dyscyplina filozofii zajmująca się problemami istoty oraz praw procesu historycznego, ogólną periodyzacją dziejów, kwestią ich regularności, finalności itp.

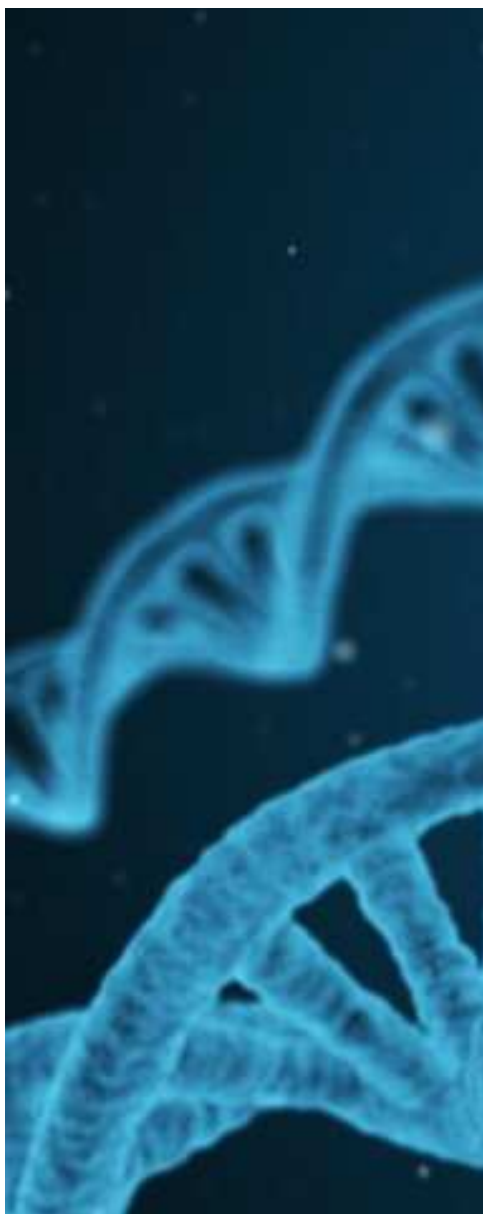
neopozytywizm

(logiczny empiryzm, filozofia Koła Wiedeńskiego) szkoła filozoficzna pierwszej połowy XX wieku, założona przez M. Schlicka; główni przedstawiciele to R. Carnap, O. Neurath.; powstała pod wpływem poglądów L. Wittgensteina kontynuowała założenia nurtu empirystycznego (Hume, Mill) oraz pozytywizmu (Comte, Mach)

Gra edukacyjna

Polecenie 1

Sprawdź swoją wiedzę na temat pozytywizmu. Na odpowiedź na wszystkie pytania masz 5 minut. Jeżeli zdarzyło ci się popełnić błąd, po zakończonym teście sprawdź, które odpowiedzi są nieprawidłowe, i spróbuj jeszcze raz.

Test

**Sprawdź swoją
wiedzę na temat
pozytywizmu,
biorąc udział
w grze.**

Poziom
trudności:

łatwy

Limit czasu:

5 min

Twój ostatni
wynik:

-

Uruchom

Polecenie 2

Ułóż dodatkowe pytanie testowe dotyczące pozytywizmu. Daj je do rozwiązania koleżance lub koledze.

Question: ...

- a. ...
- b. ...
- c. ...
- d. ...

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Znajdź jedno słowo, które będzie stanowić poprawne z punktu widzenia neopozytywisty zakończenie wszystkich zdań.

Filozofia nie jest jakimś zbiorem zdań o świecie, który miałby istnieć obok zdań

.

Jedynym sensownym celem filozofii może być logiczna analiza twierdzeń .

To, co nie wchodzi w zakres doświadczenia, nie może być przedmiotem .

Reguła fizykalizmu mówi o możliwej jedności .

Ćwiczenie 2

Wstaw wybrane wyrazy w wyznaczone miejsca tekstu.

„Scharakteryzowaliśmy światopogląd naukowy przez dwa określenia. Po pierwsze jest on

i : istnieje tylko poznanie , które opiera się na tym, co bezpośrednio dane. W ten sposób została zakreślona granica tego, co uznajemy za .

Po drugie światopogląd naukowy charakteryzuje się stosowaniem analizy . Celem pracy naukowej jest stworzenie jednolitej nauki przez logiczną wiedzy empirycznej”.

(R. Carnap, H. Hahn, O. Neurath, *Światopogląd naukowy*, tłum. Z. Skwieciński; [w:] H. Buczyńska, *Koło Wiedeńskie. Początek neopozytywizmu*, Warszawa 1960, s. 168)

empirystyczny

pozytywistyczny

doświadczalne

naukę

logicznej

analizę

Ćwiczenie 3

Znajdź w tekście podstawowym cytaty z tekstu Carnapa dotyczący zdań metafizycznych. Wynotuj cechy przypisywane przez Carnapa takim zdaniom i podaj dwa przykłady zdań spełniających te cechy.

Ćwiczenie 4

Na podstawie poprzedniego ćwiczenia wskaż założenia, które przyjął Carnap w kwestii rozumienia granic poznania.

Ćwiczenie 5

Rozwiąż test jednokrotnego wyboru.

Podstawą wiedzy o świecie jest według pozytywistów...

☐ zdrowy rozsądek.

☐ intuicja rozumu.

☐ doświadczenie.

☐ objawienie.

Na podstawie lektury tekstu podstawowego oraz poniższego tekstu stwórz kilkuzdaniową wypowiedź, w której, wychodząc od tego, jak Comte rozumiał wiedzę o społeczeństwie, opiszysz, jak postrzegał on społeczeństwo.

((Barbara Skarga

Wybór pism

Teraz, kiedy umysł ludzki stworzył fizykę niebieską, fizykę ziemską, zarówno mechaniczną, jak i chemiczną, fizykę organiczną roślinną i zwierzęcą, pozostaje mu ukończyć system nauk posługujących się obserwacją, tworząc fizykę społeczną.

Ogólny duch fizyki społecznej wymaga z konieczności, aby wszystko zostało sprowadzone do tej jednej zasady filozoficznej, zgodnie z którą ujmuje się zjawiska społeczne jako nieuchronnie podległe prawdziwym prawom naturalnym, umożliwiającym z reguły racjonalne przewidywanie.

Źródło: Barbara Skarga, *Wybór pism*, [w:] August Comte, *Comte*, Warszawa 1977, s. 173–176.

Neopozytywiści twierdzili, że:

((Rudolf Carnap

Filozofia i składnia logiczna

(...) każde twierdzenie (...) nauki ma tę właściwość, że albo orzeka coś o aktualnych postrzeżeniach lub innych doświadczeniach, a zatem daje się na ich podstawie zweryfikować, albo pociąga w koniunkcji z innymi, już weryfikowanymi zdaniem, pewne zdania dotyczące przyszłych postrzeżeń.

Źródło: Rudolf Carnap, *Filozofia i składnia logiczna*, tłum. A. Zabłudowski, 30.12.2019 r., dostępny w internecie: <http://sady.up.krakow.pl/filnauk.carnap.filsklllog.htm>.

Jak sądzisz, czy w takim razie neopozytywiści przyznaliby wartość poznawczą zdaniu: „Nie godzi się kłamać”?

Przeczytaj poniższy tekst. Odpowiedz na pytanie: Czy wg autora tekstu to, czy badacz jest realistą, czy idealistą, ma znaczenie dla wyników naukowego (empirycznego) badania? Odpowiedź uzasadnij.

((Rudolf Carnap

Filozofia i składnia logiczna

Należy jednak rozróżnić dwa pojęcia realnego istnienia: jedno z nich występuje w zdaniach empirycznych, drugie zaś we wspomnianych przed chwilą zdaniach filozoficznych. Kiedy zoolog stwierdza istnienie kangurów, stwierdzenie jego znaczy, że istnieją przedmioty pewnego rodzaju, które można znaleźć i spostrzec w określonym czasie i miejscu; innymi słowy, że istnieją przedmioty pewnego rodzaju, będące elementami czasoprzestrzennego świata fizycznego. Twierdzenie to jest oczywiście sprawdzalne: każdy zoolog może drogą badań empirycznych przekonać się o jego prawdziwości bez względu na to, czy byłby realistą, czy idealistą. Pomiędzy realistami a idealistami panuje całkowita zgoda w kwestii istnienia rzeczy tak czy inaczej określonego gatunku, tj. w kwestii możliwości zlokalizowania elementów tego gatunku w systemie świata fizycznego. Rozbieżności powstają wtedy dopiero, gdy stawia się pytanie o realność świata fizycznego jako całości.

Źródło: Rudolf Carnap, *Filozofia i składnia logiczna*, tłum. A. Zabłudowski, 30.12.2019 r., dostępny w internecie: <http://sady.up.krakow.pl/filnauk.carnap.filsklllog.htm>.

Przeczytaj poniższy tekst. Korzystając z tekstu ćwiczenia poprzedniego oraz tekstu poniższego, napisz krótki dialog między geografami, w którym ujawni się różnica w poglądach filozoficznych między nimi. Przedmiotem sporu niech będzie badana góra.

((Dwóch geografów, realista i idealista, wysłanych, by sprawdzić, czy góra mająca znajdować się gdzieś w Afryce jest tylko legendą czy też rzeczywiście istnieje, dochodzi do tego samego (pozytywnego lub negatywnego) rezultatu. W fizyce tak samo jak w geografii istnieją pewne kryteria dotyczące realności w tym sensie - nazwiemy to „empiryczną realnością” - że zawsze prowadzą do tych samych rezultatów bez względu na filozoficzne przekonania badaczy. Owych dwóch geografów dojdzie do tych samych wniosków nie tylko co do istnienia góry, lecz także w sprawie innych własności, mianowicie usytuowania, kształtu, wysokości, itd. We wszystkich kwestiach empirycznych jest zgodność.

Źródło: R. Carnap, *Pseudoproblems In Philosophy. The Heteropsychological and the Realism Controversy*, [w:] R. Carnap, *Logical Struktura of World & Pseudoproblems in Philosophy*; cyt za: I. Trędoła, M. Łazarz *Trzy neopozytywistyczne koncepcje zdań protokolarnych*, „Pisma Humanistyczne”, 5/2003, s. 42.

Dla nauczyciela

Autor: Ewa Orlewicz

Przedmiot: Filozofia

Temat: Narodziny pozytywizmu

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres rozszerzony

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

II. Elementy historii filozofii.

10. Pozytywizm. Uczeń:

1) zna w zarysie historię myśli pozytywistycznej od encyklopedystów francuskich do Koła Wiedeńskiego;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje obywatelskie;
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji.

Cele operacyjne (językiem ucznia):

- Zapoznasz się z głównymi przedstawicielami i tezami filozofii pozytywistycznej.
- Dokonasz analizy wybranych propozycji epistemologicznych właściwych filozofii pozytywistycznej.
- Ocenisz pozytywistyczny model relacji między filozofią a nauką oraz pozytywistyczne rozumienie zadań filozofii.

Cele operacyjne. Uczeń:

- zapoznaje się z głównymi przedstawicielami i tezami filozofii pozytywistycznej;
- analizuje wybrane propozycje epistemologiczne właściwych filozofii pozytywistycznej;
- ocenia pozytywistyczny model relacji między filozofią a nauką oraz pozytywistyczne rozumienie zadań filozofii.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- dyskusja;
- metoda akwariów;
- gra dydaktyczna.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiałach;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. **Przygotowanie do zajęć.** Nauczyciel loguje się na platformie i udostępnia uczniom e-materiał: „Narodziny pozytywizmu”. Prosi uczestników zajęć o zapoznanie się z tekstem w sekcji „Przeczytaj” i wykonanie ćwiczenia numer 1 w zakładce „Sprawdź się”.

Faza wprowadzająca:

1. Nauczyciel przedstawia uczniom temat lekcji i cele zajęć, które wyświetla przy użyciu tablicy interaktywnej lub rzutnika, oraz wspólnie z uczestnikami zajęć ustala kryteria sukcesu.
2. Krótka rozmowa wprowadzająca w temat lekcji: Czy naukowe badanie nie powinno być jedyną formą poznawania?

Faza realizacyjna:

1. **Metoda akwariów.** Uczniowie dzielą się na dwie grupy. Nauczyciel informuje, że będą oni dyskutować, wykorzystując do tego metodę akwariów. Następnie wyjaśnia zasady dyskusji oraz określa jej czas. Pierwsza grupa uczniów siada w kręgu i prowadzi rozmowę na temat: Czy należy dokonać podziału przedmiotu i metod badawczych

między nauką i filozofią? Druga grupa obserwuje i zapisuje swoje spostrzeżenia dotyczące doboru i skuteczności argumentów, przestrzegania zasad dyskusji i jej ogólnego przebiegu.

Po upływie wyznaczonego czasu następuje zamiana ról między grupami. Na zakończenie wybrane lub chętne osoby przedstawiają na forum klasy swoje spostrzeżenia i wnioski.

2. **Praca z multimedium.** Nauczyciel wyświetla na tablicy interaktywnej materiał z sekcji „Gra edukacyjna”. Odczytanie polecenia do multimedium: Rozwiąż interaktywny quiz i sprawdź swoją wiedzę na temat pozytywizmu. Przed tobą 15 pytań o rosnącym poziomie trudności. Na każdą odpowiedź masz 30 sekund. Podczas gry trzy razy możesz skorzystać z kół ratunkowych: dodatkowego czasu, zawężenia wyboru odpowiedzi do dwóch oraz dodatkowej szansy. Każdy błąd uniemożliwia kontynuowanie quizu – zacznij wtedy od nowa. W grze możesz zdobyć maksymalnie 1500 punktów. Wspólna praca całego zespołu klasowego nad odpowiedziami.
3. **Ćwiczenia przedmiotowe.** Nauczyciel wyświetla na tablicy treść ćwiczenia nr 2-4 z sekcji „Sprawdź się”. Uczniowie wykonują je w parach, a następnie porównują swoje rozwiązanie z innym zespołem, omawiając możliwe rozwiązania.
4. Uczniowie wykonują ćwiczenia nr 5-8. Nauczyciel sprawdza poprawność wykonanych zadań, omawiając je wraz z uczniami.

Faza podsumowująca:

1. Nauczyciel ponownie wyświetla na tablicy temat lekcji zawarty w sekcji „Wprowadzenie” i inicjuje krótką rozmowę na temat kryteriów sukcesu. Czego się uczniowie nauczyli?
2. Wszyscy uczniowie podsumowują zajęcia, zwracając uwagę na nabyte umiejętności.

Praca domowa:

1. Stwórz krzyżówkę podsumowującą zajęcia i zawierającą minimum dziesięć haseł.

Materiały pomocnicze:

- Femiak T., *O sztuce uświadomionego mówienia – czyli jakiej filozofii uczniowie potrzebują?*, w: „Edukacja Filozoficzna” 32(2001), s. 147-160.
- Barbara Skarga, *Comte*, Warszawa 1977.
- Baer U., *Gry dyskusyjne*, Lublin 2000.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimedium:

- Uczniowie mogą wykorzystać medium w sekcji „Gra edukacyjna” do przygotowania się do lekcji powtórkowej.